

กองทัพคณะราษฎร: การปรับปรุงกองทัพบกช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (พ.ศ. 2475-2476)¹

ปรัชญากรณ์ ลครพล *

นักวิชาการอิสระ ประเทศไทย

The Army of the People's Party (*Khana Ratsadon*): The Reform of the Thai Army in the Period of Political Transition (1932 - 1933)

Pratyakorn Lakhornphon *

Independent Scholar, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 21 May 2019

Revised 20 March 2020

Accepted 13 May 2020

คำสำคัญ

กองทัพบก

โครงสร้าง

สายการบังคับบัญชา

คณะราษฎร

Keywords:

Thai Army

Structure

Chain of Command

The People's Party

(*Khana Ratsadon*)

* Corresponding author

E-mail address:

pratyakorn.lak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการปรับปรุงกองทัพบกของคณะราษฎรในช่วง 1 ปีหลังการปฏิวัติสยาม 2475 ซึ่งคณะราษฎรได้ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงโครงสร้างและการบังคับบัญชาของกองทัพบก เนื่องจากข้อจำกัดของผู้นำและนายทหารคณะราษฎรฝ่ายทหารบกที่มีสถานะเพียงนายทหารระดับกลางในกองทัพบก ทำให้ไม่สามารถอยู่ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงตามโครงสร้างกองทัพบกแบบเดิมได้ คณะราษฎรจึงได้ลดขนาดโครงสร้างกองทัพบกด้วยการยุบหน่วยทหารขนาดใหญ่ทั้งหมด (กองทัพ-กองพล) แล้วรวมการบังคับบัญชาหน่วยย่อย (กองพัน) ทั้งหมดให้ขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการทหารบก เพื่อให้สะดวกในการบังคับบัญชาหน่วยทหารในกองทัพบกและป้องกันไม่ให้เกิดการรวมกำลังทหารทำการปฏิวัติซ้อนได้

Abstract

This article describes the reform of the Thai army by the People's Party (*Khana Ratsadon*) from 1932 to 1933. The reform was primarily focused on the rearrangement of the structure and the chain of command within the army. Since the leaders and the members of the People's Party were middle-ranking officials, they could not be, under the existing structure, promoted to key positions in the army. The People's Party, then, decided to downsize the army by dissolving large military units and divisions. All battalions were put under direct control of the army commander in order to strengthen the chain of command within the army and to prevent members of the army staging a counter-revolution.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง "คณะราษฎรกับการปรับปรุงกองทัพบกไทย พ.ศ. 2475-2488" สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

การปรับปรุงกองทัพถือเป็นภารกิจสำคัญของคณะราษฎรที่จะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนในช่วงหนึ่งเดือนหลังการปฏิวัติ เนื่องจากคณะราษฎรจำเป็นต้องเข้าควบคุมอำนาจในกองทัพเพื่อใช้เป็นฐานอำนาจในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และเป็นหลักประกันความอยู่รอดของทั้งคณะราษฎรและระบอบการปกครองใหม่ที่เพิ่งสถาปนาขึ้น ซึ่งโจทย์สำคัญในการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรคือการเปลี่ยนกองทัพให้อยู่ในสถานะที่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกสามารถควบคุมอำนาจกองทัพได้ ทั้งอำนาจการบังคับบัญชาและการกำหนดนโยบายหรือเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยน “กองทัพพระมหากษัตริย์” ให้กลายเป็น “กองทัพคณะราษฎร”

สำหรับงานวิชาการที่ศึกษาการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรในช่วง 1 ปี หลังการปฏิวัติสยามได้มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงกองทัพในภาพรวม และการเข้าควบคุมอำนาจในกองทัพของผู้นำคณะราษฎรสายทหาร แต่ไม่ได้วิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งทางการเมืองและสถานะของคณะราษฎรที่มีผลต่อการปรับโครงสร้างกองทัพ เช่น วิทยานิพนธ์ของธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และงานวิจัยของอุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ เป็นต้น ส่วนบทความนี้ผู้เขียนต้องการศึกษาอย่างละเอียดเฉพาะในส่วนของการปรับปรุงกองทัพบก เนื่องจากคณะราษฎรได้มีการปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมใหม่ และมีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างกองทัพบก ซึ่งกองทัพบกเป็นกำลังทหารหลักของกองทัพไทย และเป็นเป้าหมายสำคัญในการควบคุมอำนาจของคณะราษฎร ส่วนการอธิบายการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎร ผู้เขียนจะให้ความสำคัญในการอธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาแบบใหม่ของกระทรวงกลาโหมและกองทัพบก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำคณะราษฎรสามารถเข้าสู่ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ รวมถึงเป็นเครื่องมือในการจัดอิทธิพลของกลุ่มอำนาจเก่าภายในกองทัพ

2. การปรับปรุงกองทัพเพื่อควบคุมอำนาจทางทหารของคณะราษฎร

ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างต่อเนื่องภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องปรับปรุงกองทัพให้มีขนาดเล็กลงเพื่อลดงบประมาณรายจ่าย โดยในช่วงปลาย พ.ศ. 2474 ได้ประกาศยุบกระทรวงทหารเรือเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงกลาโหม² และให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดรับผิดชอบบังคับบัญชาโดยตรงต่อฝ่ายอำนวยการ/สนับสนุน (กรม) ซึ่งเป็นส่วนราชการกลาง

² พระบรมราชโองการ ประกาศรวมกระทรวงทหารเรือเข้ากับกระทรวงกลาโหม, 2474.

ของกระทรวง ส่วนฝ่ายกำลังรบ (กองทัพบกและกองทัพเรือ) ให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมมีอำนาจบังคับบัญชาโดยตรงต่อแม่ทัพของแต่ละกองทัพ³

เสนาบดีกระทรวงกลาโหมถือเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจมากจากการต้องรับผิดชอบราชการของกองทัพแทนพระมหากษัตริย์ บุคคลที่จะได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งนี้จึงต้องเป็นพระบรมวงศานุวงศ์หรือนายทหารระดับสูงที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้พระทัย เมื่อพิจารณาฐานะผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกที่มียศสูงสุดคือพันเอก สามารถดำรงตำแหน่งสูงสุดคือผู้บังคับการกรมหรือรองเจ้ากรม เช่น พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา รองจเรทหารบก หรือพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ ที่ 1 รอ. เป็นต้น⁴ จากข้อจำกัดชั้นยศของผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกทำให้ไม่สามารถถูกแต่งตั้งในตำแหน่งเสนาบดีหรือผู้บังคับบัญชาระดับสูงได้ ด้วยเหตุนี้คณะราษฎรต้องปรับโครงสร้างกองทัพแบบใหม่ เพื่อให้ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกที่มียศพันเอกสามารถถูกแต่งตั้งในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูง รวมถึงลดอำนาจและบทบาทของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและปลดนายทหารระดับสูงออกจากกองทัพ

2.1 การปรับโครงสร้างกองทัพเพื่อขจัดอิทธิพลกลุ่มอำนาจเก่าในกองทัพ

โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2474 ประกอบด้วยฝ่ายอำนาจการ/สนับสนุนการรบของทหารบกและทหารเรือ เป็นส่วนราชการกลางของกระทรวงกลาโหมมีการจัดหน่วยเป็นกรม ส่วนฝ่ายกำลังรบของทหารบกและทหารเรือจัดกำลังรบออกเป็นทหารบก 2 กองทัพ (กองทัพที่ 1, 2) ทหารเรือ 1 กองทัพ (กองทัพเรือ) ในส่วนการบังคับบัญชาได้กำหนดให้ฝ่ายอำนาจการ/สนับสนุนกับฝ่ายกำลังรบเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและมีฐานะหน่วยเท่ากัน เช่น กรมเสนาธิการทหารบก กรมพลธิการทหารบก หรือกรมอากาศยานมีฐานะเทียบเท่ากองทัพบก จะเห็นว่าตำแหน่งเสนาธิการทหารบก พลธิการทหารบก เจ้ากรมอากาศยาน หรือแม่ทัพ มีชั้นยศเท่ากันคือพลโท และอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม⁵

³ กรมเสนาธิการทหารบก, *สมุดแสดงหลักการปกครองในกองทัพบก* (พระนคร: กรมแผนที่ทหาร, 2456), 16-17.

⁴ ปิ่น บุญเกียรติ และ เสง เล้ากระจาย, *สยามรัฐ เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินอย่างมีพระราชพิธีใต้พระบรมมณูการปกครอง ภาค 1* (พระนคร: เติลเมล์, 2475), 28-30.

⁵ ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), 162.

ในการเข้าควบคุมอำนาจกองทัพของคณะราษฎรมีอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง คือ ข้อจำกัดด้านสถานะและชั้นยศของผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกที่ไม่สามารถดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในกองทัพตามโครงสร้างกระทรวงกลาโหมแบบเดิมได้ ดังนั้น ในการปรับโครงสร้างกองทัพแบบใหม่ต้องดำเนินไปเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ข้อ ได้แก่

- 1) ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกสามารถดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในระดับสูงด้วยชั้นยศเดิม
- 2) ลดอำนาจและบทบาทของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในด้านการบริหารและการบังคับบัญชาในกองทัพ
- 3) ขจัดอิทธิพลของกลุ่มอำนาจเก่าและปลัดนายทหารระดับสูงออกจากกองทัพ

ในการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรได้ปรับโครงสร้างใหม่ทั้งของกระทรวงกลาโหม กองทัพบก และกองทัพเรือ ซึ่งบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะกระทรวงกลาโหมและกองทัพบก เนื่องจากกระทรวงกลาโหมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงก่อน พ.ศ. 2474 รับผิดชอบเฉพาะราชการทหารบก ทำให้การปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมมีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างกองทัพบก และที่สำคัญกองทัพบกเป็นเป้าหมายหลักของคณะราษฎรในการเข้าควบคุมอำนาจ ซึ่งในการปรับโครงสร้างกองทัพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อตามที่กล่าวข้างต้นนั้น คณะราษฎรได้ดำเนินการลดขนาดกองทัพให้เล็กลงด้วยการยุบหน่วยทหารหลักในกระทรวงกลาโหมและกองทัพบก ซึ่งเป็นหน่วยทหารที่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกไม่สามารถดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาได้ โดยในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 ได้มีพระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475 เพื่อปรับโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาใหม่ในกระทรวงกลาโหม

โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ได้ถูกปรับปรุงขึ้นตามแนวคิดของพันเอกพระยาทรงสุรเดช หนึ่งในสี่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบก ซึ่งพันเอกพระยาทรงสุรเดชเคยเสนอแนวทางการปรับปรุงกองทัพตั้งแต่ช่วงวางแผนก่อการปฏิวัติสยาม โดยเสนอให้ปรับโครงสร้างกองทัพบกด้วยการยุบหน่วยทหารระดับกองทัพและกองพล⁷ จะเห็นว่าโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ได้ยุบกรมใหญ่ทหารบกเกือบทั้งหมด ส่วนโครงสร้างกองทัพบกได้ยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมด ทำให้กองทัพบกมีกองทัพเดียว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

⁷ ประยูร ภมรมนตรี, *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า* (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518)

2.1.1 การยุบกรมใหญ่ทหารบก

โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ได้มีการยุบกรมใหญ่ทหารบก 2 กรม คือ กรมเสนารธิการทหารบกและกรมพลารธิการทหารบก ซึ่งเป็นกรมสำคัญของฝ่ายอำนวยการ/สนับสนุนการรบให้กับกองทัพ เนื่องจากการจัดกองทัพในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้จัดกำลังรบออกเป็นหลายกองทัพอันกระจายตามพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์และเป็นกองทัพอประจำมณฑล⁸ ซึ่งต้องมีนายทหารทำหน้าที่ฝ่ายเสนารธิการและพลารธิการประจำกองทัพและกองพล ทำให้ต้องมีกรมเสนารธิการทหารบกและกรมพลารธิการทหารบกเพื่อเป็นฝ่ายอำนวยการ/สนับสนุนการรบส่วนกลางให้กับทุกกองทัพและกองพล⁹ เมื่อคณะราษฎรทำการปรับโครงสร้างกองทัพปกด้วยการยุบกองทัพบกให้เหลือกองทัพเดียวและยุบกองพลทั้งหมด ทำให้ต้องยุบกรมเสนารธิการทหารบกและกรมพลารธิการทหารบกตามไปด้วย ส่วนกรมอากาศยานซึ่งเป็นกรมใหญ่ทหารบกอีกกรมหนึ่งไม่ได้ถูกยุบลง แต่ถูกลดฐานะลงเป็นกรมหนึ่งในกองทัพบก

2.1.2 การยุบกรมย่อยทหารบก

เมื่อการปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมด้วยการยุบกรมใหญ่ทหารบก 2 กรม คือ กรมเสนารธิการทหารบกกับกรมพลารธิการทหารบก ทำให้กรมย่อยทหารบกที่เคยอยู่ในกรมใหญ่ทั้ง 2 กรม ถูกยุบโอนไปอยู่ในโครงสร้างกองทัพบก ได้แก่ กรมยุทธศึกษาทหารบก กรมแผนที่ทหาร กรมช่างแสงทหารบก และกรมยกบัตรทหารบก มีเพียงกรมจเรทหารบกกับกรมโยธาธิการทหารบกที่ถูกยุบลง นอกจากนี้ได้มีการตั้งกรมยุทธการทหารบกขึ้นเป็นกรมหนึ่งในกองทัพบก

2.1.3 การยุบกรมที่เกี่ยวกับราชการทหารทั่วไป

กรมใหญ่ที่รับผิดชอบราชการทหารทั่วไปและงานธุรการมี 2 กรม คือ กรมปลัดกลาโหมและกรมปลัดบัญชาการกลาโหม แต่มีเพียงกรมปลัดกลาโหมที่มีกรมย่อยในบังคับบัญชารวม 4 กรม ได้แก่ กรมเสมียนตรา กรมสัสดี กรมพระธรรมนูญทหาร และกรมแพทย์สุขาภิบาล ซึ่งในการปรับโครงสร้างได้ปรับเปลี่ยนกรมปลัดกลาโหมเป็นกองบังคับบัญชาการกระทรวงกลาโหม ส่วนกรมปลัดบัญชาการกลาโหมถูกลดฐานะลงเป็นกรมหนึ่งในกองบังคับบัญชาการกระทรวงกลาโหม ทำให้กองบังคับบัญชาการกระทรวง กลาโหมมีกรมในบังคับบัญชา 5 กรม ได้แก่ กรมเสมียนตรา กรมสัสดี

⁸ ภาวดี มหาพันธ์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), 194-198.

⁹ สุดใจ พูลทรัพย์, "วิชายุทธวิธี การจัดและการบังคับบัญชากองทหารขนาดใหญ่," *ยุทธโศก* 47, ฉ. 10 (2482): 156.

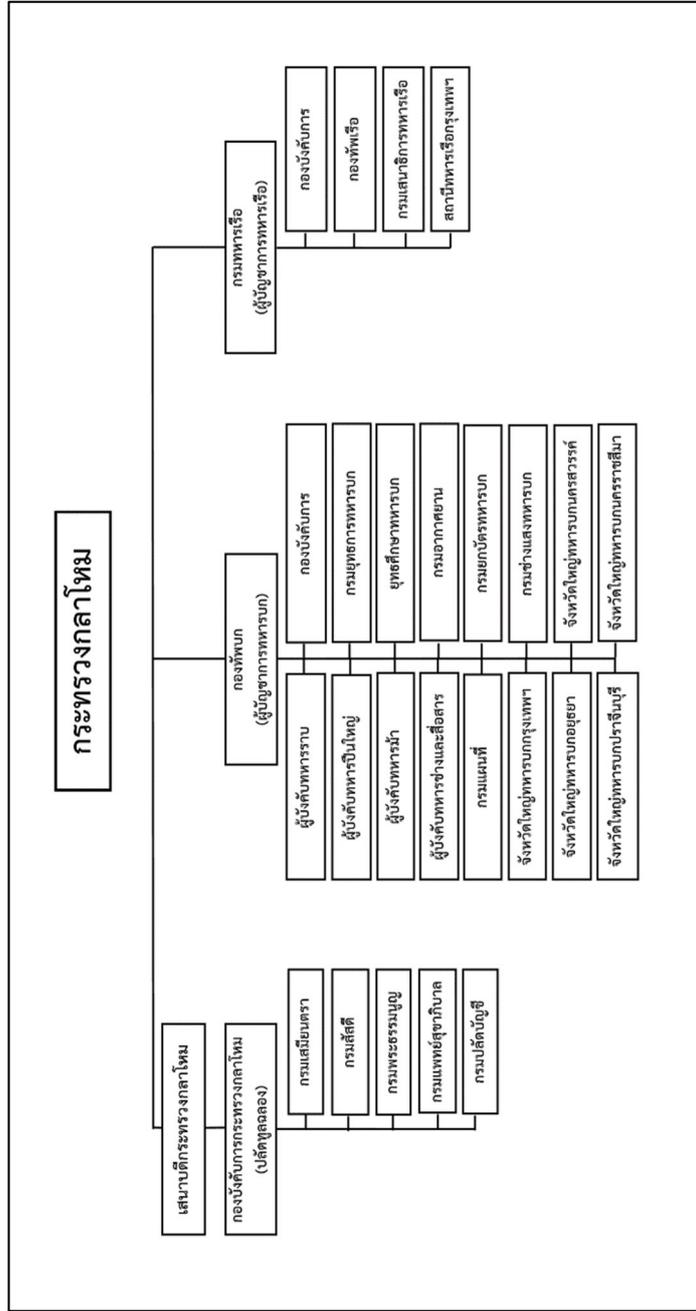
กรมพระธรรมทูต กรมแพทย์สุขาภิบาล และกรมปลัดบัญชี มีปลัดทูลฉลองเป็นผู้บังคับบัญชา และทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม

2.1.4 การยุบกองพลและกรมทหาร

โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2474 ได้จัดกำลังหน่วยรบผสมออกเป็น 2 กองทัพ คือ กองทัพที่ 1 กับกองทัพที่ 2 มีกำลังรวบรวมกันจำนวน 4 กองพล¹⁰ (16 กรมทหาร 30 กองพันทหาร) ในการปรับโครงสร้างกองทัพบกของคณะราษฎรได้ยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมด รวมทั้งรวมกองทัพที่ 1 กับกองทัพที่ 2 เป็นกองทัพเดียวคือ กองทัพบก ทำให้โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 มีหน่วยรบสูงสุดคือระดับกองพันทหาร (อธิบายในหัวข้อ 2.2)

¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม-ร.7.รล/1 เรื่อง เบ็ดเสร็จกรมราชเลขาณูการ (2474).

แผนภาพที่ 2 โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ตามพระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบกองทัพอากาศ พ.ศ. 2475¹¹

¹¹ ผู้เขียนรวบรวมจาก "พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบกองทัพอากาศ พ.ศ. 2475,"

ตารางที่ 1

เปรียบเทียบโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2474 กับโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 (ไม่รวม ส่วนของกองทัพเรือ)¹²

โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2474	โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475
1. กรมปลัดกลาโหม 1.1 กรมเสมียนตรา 1.2 กรมสัสดี 1.3 กรมพระธรรมนูญทหาร 1.4 กรมแพทย์สุขาภิบาล 2. กรมปลัดบัญชา 3. กรมอากาศยาน 4. กรมราชองครักษ์ 5. กรมเสนาธิการทหารบก 5.1 กรมจเรทหารบก 5.2 กรมยุทธศึกษาทหารบก 5.3 กรมแผนที่ทหาร 6. กรมพลธิการทหารบก 6.1 กรมช่างแสงทหารบก 6.2 กรมยกกระบัตรทหารบก 6.3 กรมยุทธโยธาทหารบก 7. กองทัพบก 7.1 กองทัพบกที่ 1 (กรุงเทพฯ) 7.1.1 กองพลที่ 1 (กรุงเทพฯ) 7.1.2 กองพลที่ 2 (ปราจีนบุรี) 7.2 กองทัพบกที่ 2 (อยุธยา) 7.2.1 กองพลที่ 3 (นครราชสีมา) 7.2.2 กองพลที่ 4 (นครสวรรค์)	1. กองบังคับการกระทรวงกลาโหม 1.1 กรมเสมียนตรา 1.2 กรมสัสดี 1.3 กรมพระธรรมนูญ 1.4 กรมแพทย์สุขาภิบาล 1.5 กรมปลัดบัญชา 2. กองทัพบก 2.1 หน่วยทางฝ่ายรบ 2.1.1 กรมยุทธการทหารบก 2.1.2 กรมยุทธศึกษาทหารบก 2.1.3 กรมอากาศยาน 2.1.4 เหล่าทหารราบ 2.1.5 เหล่าทหารปืนใหญ่ 2.1.6 เหล่าทหารม้า 2.1.7 เหล่าทหารช่างและสื่อสาร 2.2 หน่วยทางฝ่ายธุรการ 2.2.1 กรมยกกระบัตรทหารบก 2.2.2 กรมช่างแสงทหารบก 2.2.3 กรมแผนที่ 2.3 หน่วยทางฝ่ายจังหวัดทหารบก 2.3.1 จังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ 2.3.2 จังหวัดทหารบกอยุธยา 2.3.3 จังหวัดทหารบกปราจีนบุรี 2.3.4 จังหวัดทหารบกนครสวรรค์ 2.3.5 จังหวัดทหารบกนครราชสีมา

¹² ผู้เขียนรวบรวมจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ก.1/9 เรื่อง ทำเนียบย่อ พ.ศ. 2474 อ้างถึงใน ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), 162.; พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475.

ข้อสังเกตประการหนึ่งภายหลังการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรคือโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 มีลักษณะคล้ายโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เสนาบดีกระทรวงไม่มีอำนาจบังคับบัญชาฝ่ายกำลังรบของกรมทหารบกและกรมทหารเรือ เนื่องจากการบังคับบัญชาอยู่ในอำนาจของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว¹³ และการที่โครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 มีรูปแบบคล้ายโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการ น่าจะมาจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก สถานการณ์การเมืองภายใน กรมยุทธนาธิการถูกยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงยุทธนาธิการเมื่อ พ.ศ. 2433 โดยส่วนหนึ่งเป็นผลจากการปราบฮ่อครั้งที่ 4 ทำให้ต้องขยายกิจการทหารเพื่อเตรียมพร้อมในการปราบจลาจลภายในประเทศ ซึ่งเป็นปัญหาความมั่นคงหลักของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในขณะนั้น แต่การขยายกิจการทหารถูกจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ ส่วนพื้นที่หัวเมืองยังไม่มีการตั้งหน่วยทหาร เนื่องจากปัญหาขาดแคลนงบประมาณ¹⁴ ซึ่งเมื่อพิจารณาสถานการณ์ช่วงแรกๆ หลังการปฏิวัติสยาม จะพบว่ามีการบริหารราชการเมืองที่คล้ายกันคือปัญหาการเมืองภายในที่เป็นผลจากการตั้งรัฐบาลระบอบใหม่ ทำให้คณะราษฎรต้องปรับปรุงกองทัพเพื่อเข้ายึดกุมอำนาจทางทหารโดยเฉพาะกำลังทหารในกรุงเทพฯ ซึ่งโครงสร้างแบบกระทรวงยุทธนาธิการเป็นรูปแบบที่เอื้อให้ผู้นำคณะราษฎรสามารถควบคุมกำลังทหารหลักของกองทัพบก เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ออกแบบมาเพื่อควบคุมทหารในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะ

ประการที่สอง สถานะกองทัพ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ากระทรวงยุทธนาธิการถูกยกฐานะเป็นกระทรวงนั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญในการเตรียมความพร้อมด้านการรักษาความมั่นคงภายในประเทศหลัก เนื่องจากช่วงก่อนวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ภัยคุกคามจากภายนอกประเทศยังไม่รุนแรงหรือมีความเสี่ยงมากนัก อีกทั้งรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังขาดแคลนงบประมาณในการบำรุงกิจการทหาร ทำให้การจัดกำลังทหารกระจุกตัวอยู่เฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งในการจัดกองทัพช่วงปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดกำลังทหารส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน แม้ว่าเหตุผลส่วนหนึ่งจะมาจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ต้องยุบกำลังทหารหัวเมืองบางส่วนเพื่อรักษากำลังทหารในกรุงเทพฯ ไว้ แต่ด้วยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ได้ถูกคุกคามจาก

¹³ กรมเสนาธิการทหารบก, *เอกสารประวัติศาสตร์ พระราชบัญญัติ-ข้อบังคับ-คำสั่งที่สำคัญ พ.ศ. 2430-2433* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2515), 107-113.

¹⁴ ภาวดี มหาพันธ์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," 151.

ประเทศเจ้าอาณานิคมนับแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา ทำให้สามารถที่จะยุบกำลังทหารในพื้นที่หัวเมืองได้โดยไม่ต้องกังวลกับการถูกรุกราน¹⁵

จากเหตุผล 2 ประการที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การที่คณะราษฎรปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ให้มีรูปแบบคล้ายโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการเนื่องจากวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงกองทัพในช่วงเวลาทั้งสองมีลักษณะคล้ายกันคือ เพื่อแก้ไขปัญหาการเมืองภายในซึ่งเป็นปัญหาความมั่นคงหลัก ในการปรับปรุงกองทัพจึงให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับกำลังทหารในกรุงเทพฯ นอกจากนี้การปรับโครงสร้างที่คล้ายกับโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการยังเอื้อให้ผู้นำคณะราษฎรที่มีข้อจำกัดด้านสถานะบุคคลสามารถเข้าควบคุมอำนาจในกองทัพได้ (อธิบายในหัวข้อ 2.2)

¹⁵ พิมพ์พลอย ปากเพรียว, “การปฏิวัติสยาม 2475 ในทัศนะของพันโทองรี รูซ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 103.

ผลกระทบภายหลังการปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475 ทำให้มีการยุบกรมใหญ่ที่สำคัญ 2 กรม อย่างกรมเสนาธิการทหารบกกับกรมพลธิการทหารบก และยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมดในโครงสร้างกองทัพบก ส่วนสายการบังคับบัญชาในกระทรวงกลาโหมถูกแบ่งใหม่เป็น 3 ส่วน คือ กองบังคับการกระทรวงกลาโหม กองทัพบก และกรมทหารเรือ ซึ่งแต่ละส่วนต่างมีผู้บังคับบัญชาสูงสุดไม่ขึ้นต่อกันคือ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารบก และผู้บัญชาการทหารเรือ¹⁷ จะเห็นว่าเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ถูกปรับเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ใหม่ ให้รับผิดชอบเฉพาะราชการด้านธุรการและกิจการทหารทั่วไป¹⁸ นอกจากนี้ผลกระทบที่สำคัญอย่างหนึ่งจากการลดขนาดกองทัพคือทำให้นายทหารระดับสูงยศพลตรีขึ้นไปถูกปลดประจำการออกจากกองทัพเกือบทั้งหมด¹⁹

ตารางที่ 2

นายทหารระดับสูงในกระทรวงกลาโหมและกองทัพบกที่ถูกปลดออกจากราชการในช่วงเดือนมิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ. 2475²⁰

พระนาม/ชื่อนายทหาร	ตำแหน่ง	สังกัด
พล.ร.อ.กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร	เสนาบดีกระทรวงกลาโหม	กระทรวงกลาโหม
พล.ท.พระองค์เจ้าอลองกฎ	รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม	กระทรวงกลาโหม
พล.ท.หม่อมเจ้าเสวรัฐศิริ กฤดากร	พลธิการทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ท.พระยาสิทธิราชเดโชไชย	เสนาธิการทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ท.พระยาเฉลิมอากาศ	เจ้ากรมอากาศยาน	กระทรวงกลาโหม
พล.ท.พระยาสิทธิราชฤทธิ์ไกร	แม่ทัพที่ 2	กองทัพที่ 2
พล.ต.พระยาสุรเสนา	ยกกระบัตรทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ต.พระยาจินดาจักรรัตน์	เจ้ากรมช่างแสงทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ต.หม่อมเจ้านิลประภัสร์ เกษมศรี	เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ต.หม่อมเจ้าฉัตรมงคล โสณกุล	จเรทหารบก	กระทรวงกลาโหม
พล.ต.พระยาศีลวิธานนิเทศ	เจ้ากรมแผนที่	กระทรวงกลาโหม
พล.ต.พระยาพิไชยสงคราม	แม่ทัพที่ 1	กองทัพที่ 1
พล.ต.พระยาเสนาสงคราม	ผู้บัญชาการกองพลที่ 1	กองทัพที่ 1
พล.ต.หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่	ผู้บัญชาการกองพลที่ 2	กองทัพที่ 1
พล.ต.พระยาอนุภาพไตรภพ	ผู้บัญชาการกองพลที่ 3	กองทัพที่ 2
พล.ต.พระยาเสนีณรงค์ฤทธิ์	ผู้บัญชาการกองพลที่ 4	กองทัพที่ 2

¹⁷ พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร, 2475.

¹⁸ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม พ.ศ. 2475.

¹⁹ ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่อง นายทหารออกจากประจำการ, 2475.

²⁰ เรื่องเดียวกัน

2.2 การควบคุมอำนาจกองทัพเพื่อสร้างกองทัพคณะราษฎร

ตามที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.1 ในการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรภายหลังการปฏิวัติสยามมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกสามารถดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในกองทัพด้วยชั้นยศเดิม ลดอำนาจและบทบาทของเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในด้านบริหารและการบังคับบัญชา และปลดนายทหารระดับสูงออกจากกองทัพ ซึ่งคณะราษฎรได้ใช้การปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมและกองทัพเพื่อลดขนาดกองทัพให้เล็กลง ทำให้มีการยุบกรมใหญ่ในกระทรวงกลาโหมและยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารในกองทัพบก ส่งผลให้นายทหารระดับสูงยศนายพลเกือบทั้งหมดต้องถูกปลดประจำการจากการที่ไม่มีตำแหน่งในโครงสร้างใหม่ของทั้งกระทรวงกลาโหมและกองทัพบก

ในส่วนของกองทัพบกซึ่งเป็นกำลังทหารหลักของกองทัพไทย และเป็นเป้าหมายของคณะราษฎรในการเข้าควบคุมอำนาจในกองทัพ แต่ด้วยข้อจำกัดของผู้นำคณะราษฎรที่เป็นนายทหารระดับกลางมียศเพียงพันเอก ไม่สามารถดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในระดับสูงตามโครงสร้างกองทัพบกแบบเดิมได้ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งแม่ทัพ (ยศพลโท) หรือตำแหน่งผู้บัญชาการกองพล (ยศพลตรี) ด้วยเหตุนี้การที่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกจะสามารถเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในกองทัพบกได้นั้น จำเป็นจะต้องปรับโครงสร้างกองทัพบกใหม่ให้มีขนาดเหมาะสมกับการบังคับบัญชาของนายทหารยศพันเอก ซึ่งตามโครงสร้างกองทัพบกแบบเดิมในสมัยระบอบกษัตริย์ นายทหารยศพันเอกดำรงตำแหน่งสูงสุดคือผู้บังคับการกรมทหารหรือรองเจ้ากรมน้อย²¹

เมื่อได้ยุบหน่วยทหารและตำแหน่งที่เคยมีในโครงสร้างกองทัพบกสมัยระบอบเก่า ซึ่งผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกไม่สามารถบังคับบัญชาและดำรงตำแหน่งนั้นได้ ดังนั้น คณะราษฎรจึงได้ตั้งตำแหน่งผู้บังคับบัญชาในระดับสูงขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาใหม่ของกองทัพบก และที่สำคัญสามารถคุมกำลังทหารส่วนใหญ่ของกองทัพบกที่ตั้งในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันการทำรัฐประหารซ้อน

2.2.1 การควบคุมกำลังทหารในกรุงเทพฯ

การที่คณะราษฎรสายทหารบกเป็นนายทหารระดับกลางในกองทัพ ประกอบด้วยนายทหาร 34 นาย เป็นยศพันเอก 3 นาย ยศพันโท 1 นาย ยศพันตรี 4 นาย ยศร้อยเอก 12 นาย ยศร้อยโท 10 นาย ยศร้อยตรี 3 นาย และยศนายดาบ 1 นาย²² ย่อมไม่สามารถที่จะควบคุมและบังคับบัญชากำลังทหารทั้งหมดในกองทัพบกได้ แม้จะมีการปรับโครงสร้างกองทัพบกใหม่และลดขนาดกองทัพบกให้เล็กลง อย่างไรก็ตาม ด้วยนโยบายการจัดกำลังทหารสมัยสมบูรณาญา-

²¹ แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง เลื่อนย้ายและปลดนายทหารกับตั้งราชองครักษ์เวร พ.ศ. 2474.

²² ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476," 382.

สิทธิราชย์ที่ให้ความสำคัญกับการปกป้องเมืองหลวง ทำให้กำลังทหารส่วนใหญ่ของกองทัพบกตั้งกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม-ร.7.รล/1 เรื่อง เบ็ดเสร็จกรมราชเลขาการ, 2474) ด้วยเหตุนี้การควบคุมกำลังทหารของคณะราษฎรจึงมีเป้าหมายอยู่ที่กำลังทหารที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น ภายหลังจากการปรับโครงสร้างและลดขนาดกองทัพบกให้เล็กลงด้วยการยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมด ส่งผลให้โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 มีหน่วยทหารระดับสูงสุด คือ กองพันทหาร และมีจำนวนทั้งสิ้น 34 กองพัน โดยมีกำลังทหารตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ มากที่สุด จำนวน 13 กองพัน แบ่งเป็นทหารราบ 8 กองพัน ทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน ทหารม้า 1 กองพัน และทหารสื่อสาร 2 กองพัน²³

ตารางที่ 3

จำนวนกองพันในโครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475²⁴

จังหวัด	จำนวนหน่วยทหาร (กองพัน)					รวม	ร้อยละ (%)
	ทหารราบ	ทหารปืนใหญ่	ทหารม้า	ทหารช่าง	ทหารสื่อสาร		
กรุงเทพฯ	8	2	1	-	2	13	38
อยุธยา	-	-	-	2	-	2	6
สระบุรี	-	-	1	-	-	1	3
ราชบุรี	-	1	-	-	-	1	3
เพชรบุรี	1	-	-	-	-	1	3
ปราจีนบุรี	1	1	1	-	-	3	9
นครราชสีมา	2	2	1	-	-	5	14
อุบลราชธานี	1	-	-	-	-	1	3
อุดรธานี	1	-	-	-	-	1	3
นครสวรรค์	1	2	-	-	-	3	9
พิษณุโลก	1	-	-	-	-	1	3
ลำปาง	1	-	-	-	-	1	3
เชียงใหม่	1	-	-	-	-	1	3

²³ กระทรวงกลาโหม, *ทำเนียบทหาร ตอน 1* (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่. 2475), 52-102.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 52-102.

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเป้าหมายในการควบคุมกำลังทหารของคณะราษฎร คือ หน่วยทหารบกที่ตั้งในกรุงเทพฯ จำนวน 13 กองพันเท่านั้น ทำให้ในการปรับโครงสร้างกองทัพบก จะต้องออกแบบโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาที่ทำให้คณะราษฎรสามารถควบคุมกำลังทหารในกรุงเทพฯ ได้อย่างรัดกุม เพื่อที่จะป้องกันการทำรัฐประหารซ้อนจากฝ่ายตรงข้ามหรือกลุ่มอำนาจเก่า จากที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.1 พันเอกพระยาทรงสุรเดชผู้รับผิดชอบหลักในการปรับโครงสร้างกองทัพ ได้ปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมให้มีรูปแบบคล้ายกับโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวช่วงก่อนเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ขณะนั้นการดำเนินกิจการทหารยังจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ ดังนั้น เมื่อมีการปรับโครงสร้างกองทัพบกแบบใหม่ขึ้น สิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยคือ ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาและสายการบังคับบัญชาที่ต้องเหมาะสมกับผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกองทัพบกที่มียศพันเอก

1) การตั้งตำแหน่งผู้บังคับบัญชาใหม่ โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 ได้ยุบรวม กองทัพที่ 1 กับกองทัพที่ 2 เป็นกองทัพบก แล้วยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมดให้เหลือหน่วยทหารสูงสุดเพียงระดับกองพัน ส่งผลให้ตำแหน่งแม่ทัพ ผู้บัญชาการกองพล และผู้บังคับการกรมถูกยุบตามไปด้วย ดังนั้น จึงต้องมีการตั้งตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงในกองทัพบกขึ้นใหม่ที่ไม่เคยมีในโครงสร้างกระทรวงกลาโหม และเหมาะสมกับขนาดของกองทัพบกที่เล็กลง คณะราษฎรจึงได้รื้อฟื้นตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารบก” ให้เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกองทัพบก²⁵ ซึ่งผู้บัญชาการทหารบกเคยเป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกรมทหารบกในโครงสร้างกระทรวงยุทธนาธิการ²⁶ แต่ต่อมาถูกยุบตำแหน่งจากการขยายโครงสร้างกองทัพบกออกเป็นหลายกองทัพออกเป็นหลายกองทัพอกระจายตามพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ช่วงหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112²⁷ นอกจากนี้ได้มีการตั้งตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงอีกหลายตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก 3 ฝ่าย (ยุทธการ ธุรการ และจังหวัดทหารบก) ผู้บังคับทหาร 4 เหล่า (ทหารราบ ทหารม้า ทหารปืนใหญ่ และทหารช่างและสื่อสาร) และผู้บังคับการจังหวัดทหารบก²⁸

²⁵ พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร, 2475.

²⁶ กรมเสนาธิการทหารบก, เอกสารประวัติศาสตร์ พระราชบัญญัติ-ข้อบังคับ-คำสั่งที่สำคัญ พ.ศ. 2430-2433 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2515), 107-113.

²⁷ ภาวดี มหาจันทร์, “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” 194-198.

²⁸ พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475.

แผนภาพที่ 4 พันเอกพระยาพลพลยุทธเสนา ผู้บัญชาการทหารบกคนแรกหลังการปฏิวัติสยาม 2475²⁹

2) การเปลี่ยนแปลงสายการบังคับบัญชาใหม่ โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 มีหน่วยราชการภายในที่แตกต่างจากโครงสร้างกองทัพบกในสมัยระบอบเก่า คือมีกรมฝ่ายอำนวยการรบและกรมฝ่ายสนับสนุนการรบอยู่ในโครงสร้างกองทัพบก จากที่ก่อนหน้านี้โครงสร้างกองทัพบกมีเพียงหน่วยทหารฝ่ายรบเท่านั้น ซึ่งเป็นผลจากการปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมของคณะราษฎรเพื่อลดอำนาจและบทบาทของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม โดยการยุบกรมใหญ่ทหารบก คือ กรมเสนาธิการทหารบกและกรมพลธิการทหารบก แล้วโอนกรมย่อยทหารบกที่ไม่ถูกยุบตามกรมใหญ่ทหารบกให้มาอยู่ในโครงสร้างกองทัพบก (ดูตารางที่ 1)

โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 ประกอบด้วยหน่วยทหาร 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายรบ ฝ่ายธุรการ และฝ่ายจังหวัดทหารบก ส่วนการบังคับบัญชากำหนดให้ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยทหารต่าง ๆ ที่อยู่ในแต่ละฝ่ายอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของผู้บัญชาการทหารบก นอกจากนี้การที่ผู้บัญชาการทหารบกต้องรับผิดชอบราชการทั้งฝ่ายรบและฝ่ายอำนวยการ/สนับสนุนการรบเช่นเดียวกับเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในสมัยระบอบเก่า จึงจำเป็นต้องมีนายทหารทำหน้าที่เป็นคณะที่ปรึกษาหรือเสนาธิการเพื่อช่วยเหลือราชการแก่ผู้บัญชาการทหารบก และได้มีการตั้งตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายยุทธการ ฝ่ายธุรการ และฝ่ายจังหวัดทหารบก³⁰ โดยมีพันเอกพระยาทรงสุรเดช หนึ่งในผู้นำคณะราษฎรสายทหารบก และผู้รับผิดชอบหลักในการปรับปรุงกองทัพ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกและเจ้ากรมยุทธการทหารบก³¹

²⁹ ไพบูลย์ กาญจนพิบูลย์, 111 ปี ฯพณฯ พลเอก พระยาพลพลยุทธเสนา "เชษฐบุรุษ" 29 มีนาคม 2541 (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2542), 33.

³⁰ พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475.

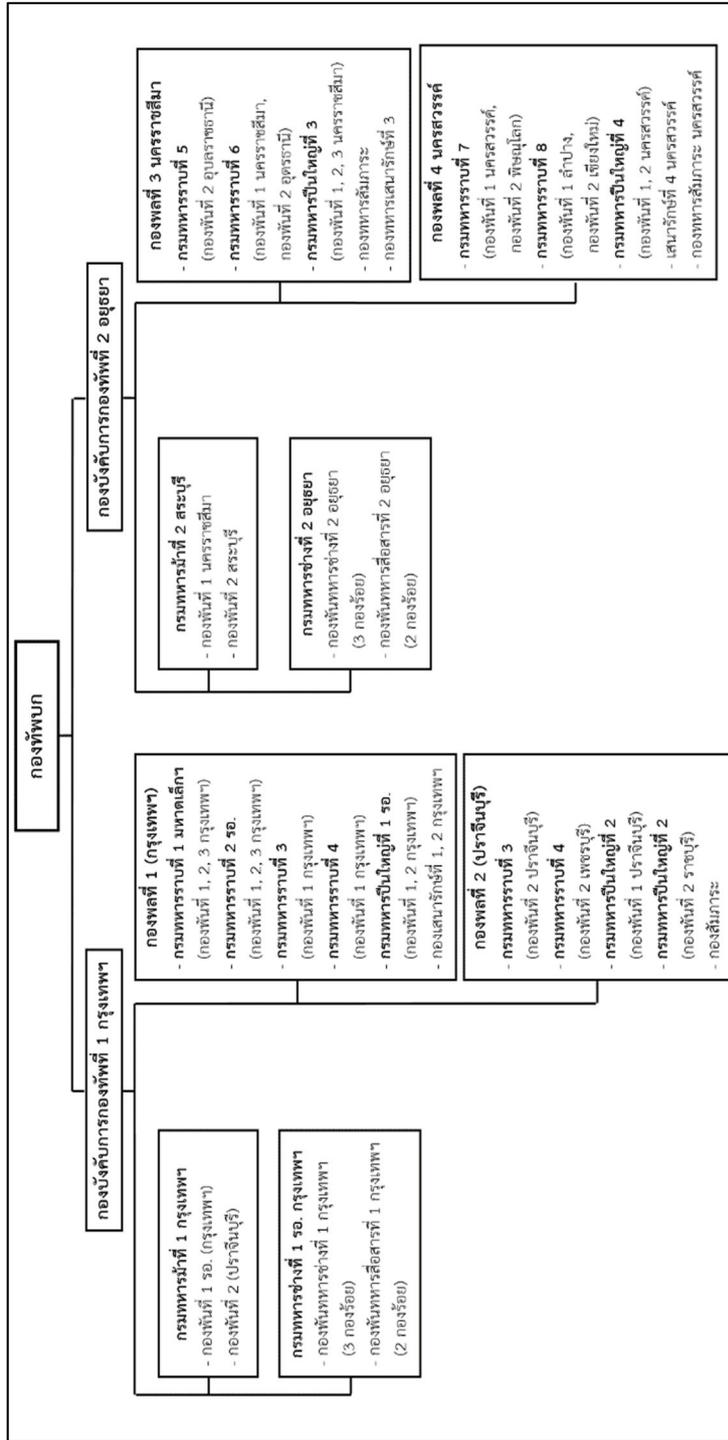
³¹ แจ้งความประธานคณะกรรมการราษฎร ย้ายและบรรจุนายทหาร พ.ศ. 2475.

แผนภาพที่ 5 พันเอกพระยาทรงสุรเดช ผู้รับผิดชอบหลักในการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎร
ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการและเจ้ากรมยุทธการทหารบก³²

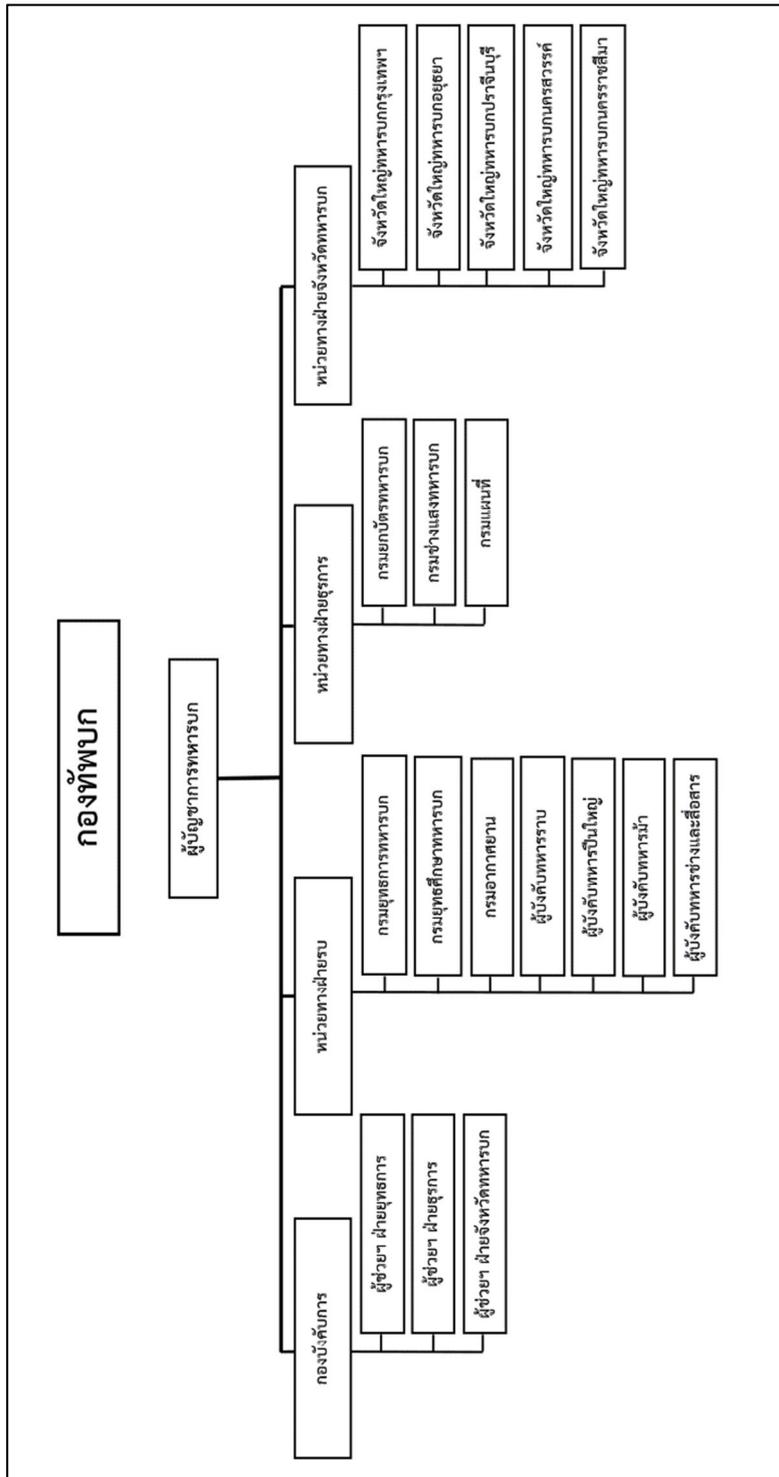
³² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา 2475-2502* (ม.ป.พ., 2502), ไม่มี
เลขหน้า.

แผนภาพที่ 4 โครงสร้างกองทัพ พ.ศ. 2474³³

³³ หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ก. 1/9 เรื่อง ทำเนียบย่อ พ.ศ. 2474 อ้างถึงใน ข้างตั้งจิต เพชรเลิศอนันต์, เรื่องเดียวกัน.

แผนภาพที่ 5 โครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475³⁴

34 พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475.

2.2.2 การป้องกันการเกิดปฏิวัติซ้อน

โครงสร้างกองทัพบกในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้แบ่งกำลังทหารเป็นกองทัพและกองพลกระจายออกไปตั้งตามพื้นที่มณฑลต่าง ๆ เพื่อเป็นหน่วยทหารประจำมณฑลตามการปฏิรูปการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่รัฐบาลหรือส่วนกลาง เมื่อมีจำนวนหน่วยทหารเพิ่มมากขึ้นในมณฑลต่าง ๆ ทำให้การปกครองบังคับบัญชาหน่วยทหารในมณฑลถูกกำหนดให้หน่วยย่อยต่าง ๆ (กรมทหารและกองพัน) ขึ้นตรงต่อหน่วยใหญ่ (กองพลและกองทัพ) เรียกเป็นมณฑลทหารบก (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 26, 2476) ส่วนการปกครองและบังคับบัญชาหน่วยทหารประจำมณฑลในเวลากลางคืน ให้แม่ทัพหรือผู้บัญชาการกองพลทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบก³⁵

การปรับโครงสร้างกองทัพบก พ.ศ. 2475 ได้ยุบกองทัพรวมเป็นเป็นกองทัพเดียวคือกองทัพบก และยุบหน่วยทหารระดับกองพลและกรมทหารทั้งหมด ทำให้ตำแหน่งแม่ทัพและผู้บัญชาการกองพลต้องถูกยุบตามไปด้วย เมื่อทั้ง 2 ตำแหน่งดังกล่าวถูกยุบแล้วย่อมส่งผลให้ตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลและมณฑลทหารบกต้องถูกยุบด้วย ซึ่งคณะราษฎรได้เปลี่ยนเขตกิจการท้องที่ทหารบกแบบมณฑลทหารบกเป็น “จังหวัดทหารบก” ซึ่งความแตกต่างระหว่างมณฑลทหารบกกับจังหวัดทหารบกคือ มณฑลทหารบกมีเขตครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัดที่มีหน่วยทหารตั้งอยู่ ส่วนจังหวัดทหารบกมีเขตครอบคลุมพื้นที่เพียงจังหวัดเดียว จังหวัดใดที่มีหน่วยทหารตั้งอยู่หลายหน่วยเป็นจังหวัดใหญ่ จังหวัดใดมีหน่วยทหารตั้งอยู่หน่วยเดียวเป็นจังหวัดน้อย สำหรับหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกมีอำนาจปกครองและสั่งการโดยตรงต่อหน่วยทหารทั้งหมดในมณฑลทหารบก ส่วนผู้บังคับการจังหวัดทหารบกทำหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบงานธุรการต่าง ๆ ทั้งหมดในจังหวัดทหารบก³⁶ แต่ไม่มีอำนาจสั่งการโดยตรงต่อหน่วยทหารในจังหวัดทหารบก เนื่องจากอำนาจสั่งการโดยตรงต่อหน่วยทหารทั้งหมดในกองทัพบก เป็นอำนาจของผู้บัญชาการทหารบกเพียงผู้เดียว³⁷

จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเขตกิจการท้องที่ทหารบกจากมณฑลทหารบกไปเป็นจังหวัดทหารบก และการรวมศูนย์อำนาจสั่งการหน่วยทหารทั้งหมดที่ตั้งในจังหวัดทหารบกให้อยู่ในอำนาจของผู้บัญชาการทหารบก ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันการรวมกำลังทหาร

³⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10, วันที่ 22 กรกฎาคม 2475

³⁶ พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร, 2475.

³⁷ เผ่า ศรียานนท์, “เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการ,” ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 (กรุงเทพฯ: มิตรนภา การพิมพ์, 2516), 206.

3. บทสรุป

สถานะของผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกเป็นโจทย์สำคัญในการปรับปรุงกองทัพ ภายหลังจากปฏิวัติสยาม ทำให้การออกแบบและปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมดำเนินไป เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกสามารถกุมอำนาจในกองทัพและดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพได้ด้วยชั้นยศเดิมคือพันเอก
- 2) ลดอำนาจและบทบาทของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม
- 3) ขจัดกลุ่มอำนาจเก่าและปลดนายทหารระดับสูงออกจากกองทัพ

ในการปรับปรุงกองทัพของคณะราษฎรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการนั้น คณะราษฎรได้ดำเนินการปรับโครงสร้างเพื่อลดขนาดกองทัพให้เล็กลง โดยการยุบหน่วยทหารหลักและตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงในโครงสร้างกองทัพแบบเดิม ซึ่งคณะราษฎรได้ปรับโครงสร้างกระทรวงกลาโหมให้มีลักษณะคล้ายกับกระทรวงยุทธนาธิการในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นการควบคุมและจัดกำลังทหารในกรุงเทพฯ เป็นหลัก ซึ่งตรงกับความต้องการของคณะราษฎรที่ต้องการควบคุมกำลังทหารในกรุงเทพฯ เพื่อใช้เป็นฐานอำนาจทางการเมืองและเป็นกำลังทหารในการป้องกันการทำรัฐประหารซ้อนจากฝ่ายปรปักษ์คณะราษฎร

ส่วนสายการบังคับบัญชามีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับโครงสร้างกองทัพแบบใหม่ ซึ่งคณะราษฎรได้ริเริ่มตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารบก” เพื่อเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดตำแหน่งใหม่ของกองทัพ โดยมิพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกคนสำคัญได้ดำรงตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารบกคนแรก” ภายหลังจากปฏิวัติสยาม และตลอดช่วงประมาณ 1 ทศวรรษที่ผู้นำคณะราษฎรสายทหารบกครองอำนาจทางการเมือง ทำให้ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกกลายเป็นตำแหน่งที่ควบคู่กับนายกรัฐมนตรี

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม-ร.7.รล/1 เรื่อง เบ็ดเสร็จกรมราชเลขานุการ (2474).

หนังสือและบทความในหนังสือ

กระทรวงกลาโหม. *ทำเนียบทหาร ตอน 1*. พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2475.

กรมเสนาธิการทหารบก. *สมุดแสดงหลักการปกครองในกองทัพบก*. พระนคร: กรมเสนาธิการทหารบก, 2456.

กรมเสนาธิการทหารบก. *เอกสารประวัติศาสตร์ พระราชบัญญัติ-ข้อบังคับ-คำสั่งที่สำคัญ พ.ศ. 2430-2433*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2515.

ประยูร ภมรมนตรี. *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518.

ปิ่น บุญเกียรติ และ เสง เล้ากระจาย. *สยามรัฐ เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินอย่างมีพระราชพิธีใต้พระธรรมนูญการปกครอง ภาค 1*. พระนคร: เดลิเมล์, 2475.

เผ่า ศรียานนท์. "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการ," ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500*. กรุงเทพฯ: มิตรนภาการพิมพ์, 2516.

ไพบูลย์ กาญจนพิบูลย์. *111 ปี ชพช พลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา "เชษฐบุรุษ" 29 มีนาคม 2541*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2542.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา 2475-2502*. ม.ป.พ., 2502.

บทความวารสาร

สุดใจ พูลทรัพย์. "วิชายุทธวิธี การจัดและการบังคับบัญชากองทหารขนาดใหญ่," *ยุทธโศก* 47, ฉ. 10 (2482): 35.

วิทยานิพนธ์

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

พิมพ์พลอย ปากเพรียว. "การปฏิวัติสยาม 2475 ในทัศนะของพันโทองรี รูธ." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ภาวดี มหาพันธ์. “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2519.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง เลื่อนย้ายและปลดนายทหารกับตั้งราชองครักษ์เวร พ.ศ.
2474.” www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2474/D/4930.PDF
(สืบค้นเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2561).

“แจ้งความประธานคณะกรรมการราษฎร ย้ายและบรรจุนายทหาร พ.ศ. 2475.”
<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/D/1281.PDF>
(สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561).

“ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่อง นายทหารออกจากประจำการ พ.ศ. 2475.”
www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/D/1343.PDF
(สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561).

“พระบรมราชโองการ ประกาศผลัดเปลี่ยนเสนาบดี ปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างๆ และรวม
กระทรวง,” www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/A/180.PDF
(สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561).

“พระบรมราชโองการ ประกาศรวมกระทรวงทหารเรือเข้ากับกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2475.”
<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2474/A/394.PDF>
(สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561).

“พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร พ.ศ. 2475.”
www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/A/190.PDF
(สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561).

“พระบรมราชโองการประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม พ.ศ. 2475.”
www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2475/A/209.PDF
(สืบค้นเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2559).

“รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 10 วันที่ 22 กรกฎาคม 2475.”
[http://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/lirt/375694/10_24750722_wb.pdf?se
quence=1](http://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/lirt/375694/10_24750722_wb.pdf?sequence=1)
(สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2559).

“รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 26 วันที่ 23 พฤศจิกายน 2476.”

http://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/lirt/375896/26_24761123_wb.pdf?sequence=1

(สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2561).